

בענין הכשר ציצית הנטוין ע"י מכונה

תשובה לרב גדול אחד על אודות אם מותר לטוות ציצית בבית חרושת אשר המכונות שבו עובדים על חשמל.

א) כתר"ה התעורר לבוא בדיון על כך בהיות ומרן הגרצ"פ פרנק שליט"א האב"ד דפעיה"ק ת"ו כתב על כך בירחון הפרדס הי"ל באמריקה וצידד בצדדא דהיתרא ובהיות שלפנייתו אל הגרצ"פ שליט"א במשא ומתן של הלכה בנושא זה ענו לו מב"ב שלא פוסק בזה להלכה ולמעשה רק מפלפל בזה, ולכן אור כתר"ר כגבר חלציו לכתוב על כך והעלה בכחא דאיסורא.

ולפענ"ד דאם אמנם אשרי מי שמהדר לקנות מטוית יד דחלקו מיראי"שמים המחזרים לצאת ידי כל הדעות אבל בשום פנים אין להרעיש עולמות על הנהגים להתיר לעצמם או לאחרים לקנות ציצית הטוויים ע"י מכונת חשמל כי הדבר כבר יצא בכחא דהיתרא מפי גאוני ארץ בדור הקודם וכדור זה וכאשר אבאר אי"ה.

בראשונה ברצוני להודיעו כי ביררתי אצל מרן הגרצ"פ שליט"א והודיעו לי כי דברי התשובה שקיבל מב"ב לא היתה מדויקת וכוונת הגרצ"פ היתה להשיב לכת"ר כי קשה לו מפאת חולשתו לבוא כעת שוב בדברים על כך והרשות נתונה לכ"א לפלפל בדבריו הן בהבאת סיעתא להן והן בסתירת הדברים כדרכה של תורה. ואביא לו ראיה חותכת, כי הגרצ"פ פרסם את דבריו לא רק בהפרדס כי אם גם בירחון קול תורה ולא עוד אלא שקבע את דבריו בספר הטור הוצאת אל המקורות בקונטרסו הר"צבי הנדפס בסוף ח"א של או"ח ושם בטור הוא בא עוד בהוספת דברים לחיזוק הכחא דהיתרא בכתבו ז"ל: שוב מצאתי בתשו' הסל"א תנינא סי' ג' שכתב ע"ד הציצית שנעשין במאשין והטויה היא ע"י גלגלים שהמים מסבבים אותם ובכל הפעולות שעושים היהודים הם אומרים שעושים למצות ציצית וכתב נראה ברור דהציצית אלו כשרים לצאת י"ח מצות ציצית בלי פקפוק וספק כלל אחרי דלא מצינו בכלא תלמודא שיהיה צריך כח גברא בציצית בטוריית החוטין רק שיהיה הטווייה לשמה, ואדרבה יש להוכיח דלא בעינן כח גברא מהא דאמרינן (עירובין צ"ו) המוצא תכלת חוטין כשרין ואהדר שם בתר טעמא דלא חיישינן שמא טואן שלא לשמה שיש בה מחלוקת אמוראין במנחות מ"ג אי בעינן לשמה ושביק טעמא דניחוש שנעשה שלא ע"י כח גברא דאם נאמר דציצית שוה לשחיטה בזה דכמו דדרשינן וזבחת שיהיה ע"י כח גברא כן נדרוש תעשה לך לא מצינו מחלוקת בזה, וע"כ דפשיטא ליה דלא בעינן כח גברא בעשיית

ציצית עכ"ל. ולפי דבריו דפשיטא ליה דבטויות ציצית לא בעינן כח גברא ודאי דטויה ע"י חשמל לא גרוע מטויה ע"י מכונה שטויתה ע"י מים ואין בה כח גברא עכ"ל הגרצ"פ שליט"א.

הרי שלא רק שלא עלה על דעת הגרצ"פ לחזור מיסודי התירו אלא הוסיף עוד חיזוק מהאי אילנא דברבא הגאון בעל חסד לאברהם, וסיים שלפי דבריו אלה של הבעל חסד לאברהם ודאי הדבר דטויה ע"י חשמל לא גרוע מטויה ע"י מכונה שדן בה החס"א וכשם ששם התיר הדבר הבעל חס"א בפשיטות ובלי פקפוק וספק כלל כן יש להתיר באותו אופן גם בטויה ע"י חשמל. ונגש בזה בע"ה לעצם בירורה של ההלכה.

(ב) עיקר החששא שיש לחוש בטויה ע"י מכונה מפני שחסר בכאן כח גברא דלחששא של טויה לשמה מלבד מה שי"ל דהאמירה הראשונה עם פתיחת הכפתור החשמלי והנעת המכונה מספיקה שנאמר דתו סתמא לשמה קאי (עיין הלהן מה שנביא בזה עוד בע"ה) חוץ מזה הרי בנקל ניתן הדבר לתיקון שהבר ישראל הנמצא ליד המכונה יחזור ויאמר כל כמה רגעים שכל הנעשה בכאן נעשה לשם מצות ציצית וזה עדיפא ממה דמהני בישראל עומד על גבי נכרי, דבשם יש גם דעת אחרת דעת הנכרי שאינו בר הכי, וכאן אין שום דעת אחרת כלל והמכונה אדעתא דמרא אולא.

גם הגרצ"פ בדבריו מעתיק רק חששא זאת וכותב דדעת המחמירין הוא שע"י מכונה אין זה כח האדם ודמי כאילו נטוו מאליו ופסולין המה הציצית דאפילו אם נאמר דתחילת פתיחת הזרם יחשב כח גברא כמו אשקיל עליו בדקי דכח ראשון הוי כחו והוי כח גברא, הרי אמרינן בחולין ט"ז השוחט במוכני של מים יש חילוק בין כח ראשון ובין כח שני, ובנידון דידן מהכפתור עד הגלגל של הפלך רחוק וא"כ הזרם כשבא למקום פעולתו יש לדונו שכבר נפסק כח האדם והזרם עושה מעצמו פעולתו בלי כח גברא, ואפילו אם נאמר דבתחילתו יש כאן כח ראשון ונחשבנו ככח אדם הרי מ"מ אחרי סיבוב ראשון ושני לא נחשב כח אדם ופסולין הם לציצית ע"ש.

וכדאי לציין מה שראיתי בזה בספר דבר אברהם ח"ג (סי' י"ג אות ג') שנשאל מאחת הקהלות שרצו לתקן מקוה באופן כזה שע"י דחיקה בכפתור של חוטי האליקטריא יפתח לול שדרך בו יזרמו מים להמקוה וחששו להויית המקוה ע"י אדם, והשיב דזה תלוי אם בכח ראשון או בכח שני, דבכח שני לא חשיב כבא מכוחו, דההיא דחולין ט"ז וכו' אבל צריך להגדיר עד היכן הוי כח ראשון ואימת מתחיל כח שני, מי יתן קצב ונכול לזרם המים לומר עד כאן ראשון ומכאן ואילך כח שני, באיזה גדר ויסוד נשתמש להכריע זאת ואם אפשר לאדם בעולם לצמצם זאת, ומקופיא יעלה על הדעת שגדר הדבר הוא שאם יפתח האדם

פתח ויתן דרך לזרם המים ויחזור ויסתום מיד ויפסק עי"ז זרם המים מ"מ איזה כמות ידועה מן המים בהכרח יזרמו עד שיהא שהות בידו לסתום וכמות זו הוא כח ראשון שאינו יכול לעכב בשום אופן ע"י סתימה, אבל מה שיזרום אח"כ היינו הכמות היתרה שהיא יכולה ליכבב ע"י סתימה אלא שאינו סותם זה הוי ככח שני וגרמא בעלמא שאינו בא בהכרח מפתחתו וכו' עיי"ש.

ואם נתפוס כן כההגדרה הנ"ל של הגאון בעל דבר אברהם הרי יצא לנו שבפעולת הטויה כשלעצמו אין בה שום כח ראשון כלל כי הכח הראשון שבתחילתו נפסק עוד לפני שהמכונה מתחילה בעצם פעולת הטויה כי הרי ביד האדם הפותח הכפתור כרצע לחזור ולסתום ע"י נגיעה שניה בכפתור עד שלא יגיע כמות הזרם היוצא ובא בהכרח ע"י הדחיקה הראשונה לידי הנעה ממשית של המכונה שיש בה בכדי לטוות משהו כידוע ונמצא א"כ שכל הפעולה של הטויה נעשית אך ורק ע"י כח שני ולהלן דהוי רק כגרמא בעלמא ואין כאן כלל כח אדם.

ג) אולם כפי שהזכרנו הביא כבר הגרצ"פ בדבריו הנדפסים בטור דעת הגאון בעל חסל"א דס"ל בפשיטות גמורה דלא בעינן כלל בטוית ציצית כח גברא ובעינן רק שיהיה הטוי' לשמה.

ולזה מכוונים גם דברי החזו"א בכרך או"ח מועד סי' ו' (שמזכירו הגרצ"פ בדבריו) במה שכותב ד"וכן טוית ציצית אי טוה ע"י דשקיל בדקא דמיא על מכונה שטוה סגי דכיון דכח ראשון הוי לשמה הו"ל אידיך סתמה לשמה ואין צריך כח אדם" עכ"ל, ולומד הגרצ"פ מדבריו דלפי"ז גם בנדו"ד אם נחשוב פתיחת הזרם לכח ראשון יוכשר אח"כ כל מה שנעשה דהא לא בעינן כח גברא, אלא שהגרצ"פ שם מפרש כוונת החזו"א דמכיון דכשהתחיל הוי בכח ראשון שוב כשרין כל מה שנעשה אח"כ אף שלא מכח גברא ולכן חזר אח"כ בדבריו ומק' עליו דעיקר דבריו צריכין עיון מה שאמר דלא בעינן כח גברא דאי לא בעי כח גברא מאי אולמא דתחילת הטוי' דמצריך שיהי' בכח ראשון דוקא ונשאר בתמימה.

ולפענ"ד נראה דלא לכך נתכוון החזו"א, דהחזו"א ס"ל באמת כדעת החסל"א הנ"ל דלא בעינן בטוית הציצית בכלל כח גברא וזה שהצריך מיהת כח ראשון עם תחילת הטויה הוא לא משום דינא דכח גברא אלא משום דינא דלשמה דמחשבת הלשמה בעינן שתהיה לכך מחשבת העובד וכל דאין כאן אפי' כח ראשון מתחילת העבודה אין כאן מחשבת עובד אלא מחשבת בעלים בלבד ולא מהני.

דבר זה יוצא מפורש מדברי החזו"א שם בפסקא הקודמת ד"ה ולפי"ז שכותב וז"ל: ולפי"ז כל שנעשה התחלת עבודה ע"י ישראל לשמה סגי וא"צ ישראל לעמוד על הא"י בשאר עבודות וכו' ומיהו אם אין ישראל מתחיל העבודה ע"י עצמו או ע"י שעומד על הא"י ומצוהו לא סגי אע"ג שהבעלים אמר בפיו שנותן העור לעבדו.

לשם ס"ת שאין מחשבת בעלים קובע אלא מחשבת עובד עכ"ל, ועפ"ז באים דברי החזו"א הנ"ל שבפיסקא לאח"ז שמועיל טוויית ציצית דשקיל בדקא דמיא וכו', והיינו כנ"ל משום דבעינן בנה רק לשמה ולא כח גברא וזה שמצריך שיהא כת ראשון בתחילה הוא בכדי שיהא לפנינו מחשבת עובד.

ומכיון שכל עיקר הצרכת החזו"א כח ראשון בתחילתו הוא רק בכדי שיהא מחשבת עובד, א"כ י"ל דאפילו אם נתפוס כהגדרת הדבר אברהם הנ"ל בגדר של כח ראשון, בכל זאת מספיק זה בכדי שיחשב מחשבת הלשמה מחשבת העובד מכיון שעכ"פ איך שהוא גם הורם שבא מכח ראשון חלק לו בתחילת פעולת הטויה, ורק אם היינו סוגרים מיד חזרה הכפתור לא היה בו בכח זרמי זה בכדי להניע המכונה עד כדי פעולת טויה, אבל כל שלא סגר חלק שותפות לו לזרם זה להתחלת הטויה וזה מספיק בכדי שמחשבת הלשמה או יחשב כמחשבת עובד, ועיין שם בחזו"א במ"ש לענין שיחשב כחיצו של החושב לשמה, וכן להלן בדבריו באותו הכרך בהל' שבת סי' ל"ו במ"ש דהחורש או זורע בשבת במכונה המתוקנת לכך והאדם לוחץ לחיצה ראשונה וע"י מוציא כח חום הגורם לאדים שיבואו ויניעו את גלגל ותנועת הגלגל ממשכת יצירת האדם וכן חוזר חלילה דנראה דכל החרישה והזריעה חשיבי גירי דיליה ומעשיו וכמ"ש הנ"י באש דכל ההמשך הוא מעשיו אלא שמלאכת הכל נעשה בשעה ראשונה וכו' עיי"ש, ולפי"ז יש גם מקום לומר כדעת החזו"א גם בכזאת דמספיק באמת גם כח גברא רק בכח ראשון דתו הכל נמשך בתר התחלת הפעולה, והדברים ארוכים, ועכ"פ לפי הנ"ל ברור שפיר שיכול לחשב כח ראשון זה של פתיחת הכפתור בהתחלת העבודה לענין שמחשבת הלשמה של הפותח יחשב כמחשבת עובד.

ד) כאמור יוצא לנו לדעת הגאון החזו"א דס"ל להתיר טוויית ציצית ע"י מכונת חשמל ובמגביל לדעתו של הבעל חסד לאברהם.

ראיתי אמנם בשו"ת זקן אהרן (וולקין) ח"א סי' ב' שהעלה בפשיטות לפסול ציצית הנעשים במכונת חשמל מטעם דבעינן כח גברא עיי"ש. אבל לפענ"ד אין בדבריו בכדי להכריע בהיות ולא מבסס דבריו על הוכחות אלא מעלה זאת מסברת עצמו בדרשו טעמא דקרא ובמיוחד שלא מזכיר שום אחד מהגאונים שלפניו שדיברו מזה והוכיחו היפוכו של דבר וניתן לומר שאילו היה רואה את דבריהם היה חוזר מדעתו. ובכל אופן לפנינו כמה וכמה מגדולי הפוסקים שהתירו הדבר כנתבאר וכדיתבאר עוד בדברינו שיבואו בע"ה.

וכך נראה גם משו"ת אחיעזר ח"ג סס"ט שקבל דעתו של החסל"א כהלכה פסוקה, שכותב וז"ל: על דבר החוטים של משי מפאבריקען הבאים מרחוק מקום הנה נשאלתי זה כמה מהרב מדובראוונא מה שנעשה ע"י מאשין אם לכתחילה היה בכח ראשון היינו לשמה חשיב ג"כ לשמה, ויעוי' ג"כ בתשו' חסל"א מהדו"ת תאו"ח.

סי' ג' ע"ד הציצית הנעשין במאשין וכו' שהעלה החסל"א להכשיר דלא בעינן כח גברא רק שיהי' הטו"י לשמה, והאריך בזה ובודאי כוונת כתר"ה מהחוטין של משי מפאבריקען ממרחקים שלא נודע כלל אם עושין לשמה ובודאי ראוי לדקדק לדרוש ולחקור בזה, ונכון להודיע ברבים עכ"ל, הרי שהיה פשוט להבעל הגאון אחיעזר ז"ל להכשיר הטו"יה ע"י המאשין עפ"י יסודותיו של הבעל חסל"א ועד כדי כך שפירש כוונת השואל ע"ז בכלל מפני שבאים ממרחקים באופן שלא נודע כלל אם עושין לשמה וע"ז הוא שחשש באמת והשיב שראוי לדקדק ולדרוש ולחקור בזה אבל כל שנודע שעושין לשמה פשיטא ליה הדבר להכשיר להציצית הנעשין במאשין.

ה) אמנם כפי שמציין כתר"ה במכתבו דעת הדברי חיים (מצאנו) ח"ב חאו"ח סי' א' ב' לאסור הטו"יה במאשין עיי"ש, בארבעת מכתביו בענין זה. אבל מבלי להכנס במה שבכמה מקומות בדבריו שם מדגיש לכתוב שבעצם עבודת המאשין אינו מביע דעה מוחלטת בהיות ולא ברור לפניו דרך העבודה ואם אמנם אין שם מעשה ידי אדם כלל, משום כך אינו יכול לפלפל בזה, וגם אחרי שנודע לו על כך מפני בנו הרב משינאווי אינו כותב את דבריו בפסקנות גמורה כי פסולים המה רק כותב בנוסח של נחתנות וכמעט בדרך של עצה טובה נראוי לפסול הציצית, וג"כ אינו מסתפק בנימוק זה בלבד שאינו נעשה בכלל בידי אדם אלא בהוספת נימוק דמי יודע מה למחר יהיה בזה, ואחרי הכל כותב, וכל השואל ממני בזה אודיע שדעתי שהם פסולים אך נגד גדולי הזמן אני כמחריש" ונשמע מדבריו שגם מגאוני הזמן שבודאי התירו בזה, וכדמזכיר שם מזה גם בהדיא בתשובתו הרביעית שם. וכן גם מבלי להכנס בנימוקיו וחששותיו הצדדיים שכותב שם ואם יש להמציא ולגזור גזירות מדעתינו, וכן במה שיש לדון ולומר שהד"ח יצא לפסול הדבר מפני שבנידונו היה זה המאשין הראשון וראה בכך פרצה עבור רווחי איש אחד, וחשב לגדור הדבר, ומשא"כ בזמנינו שנתפשט כבר דבר מלאכת המאשין בכל התפוצות, וכבר אלפים מישראל משתמשים בציציות אלו. בכה"ג אפשר דעכ"פ היה גם הד"ח מלמד זכות על הנוהגים כן מכה צדדי ההיתר הנוכחים בזה.

מבלי להכנס בכל זה הרי מצינו עכ"פ בכמה וכמה מגדולי הפוסקים שאחרי הד"ח ושראו את דבריו ובכ"ז העלו בדבריהם להתיר זאת. ואמנם ראיתי גם בשו"ת מחזה אברהם סי' ג' שכותב להשיג על החסל"א ומוכיח דבעינן כח גברא מהא דחוינן דס"ל להרמב"ם פ"א מהל' ציצית דלא בעינן תליה לשמה ופוסל בעשה אותן עכו"ם כרב במנחות מ"ב דיליף מבני ישראל ועשו ולא עכו"ם וע"כ דבעינן בהתליה כח גברא לפי הנ"ל (של סברת החסל"א) דאלי"כ לא היה פוסל ע"י עכו"ם וא"כ הא דכתיב גדילים תעשה דקאי על התליה ג"כ

ובזה הפירוש דבעינן כח גברא מדפסיל בעכו"ם כנ"ל ולפי"ז הא גם טווייה נכלל בהא דגדילים תעשה לך כדילפינן מיניה בסוכה ט' דבעי טווייה לשמה וממילא שבעינן ג"כ כח גברא כמו בתליה ע"כ.

אבל המחזה לאברהם בעצמו כותב שם דיש לדחות ולומר דלדעת הרמב"ם טווייה לשמה בעי ותלי' לשמה לא בעי אם נימא דיליף טווייה לשמה מקרא דגדילים ע"כ לא קאי אתלי' דל"ב לשמה וקאי רק אטווייה וא"כ י"ל דתלי' בעי כח גברא כנ"ל מדפסיל ביה עכו"ם אבל בטווי' שפיר י"ל דלשמה בעינן אבל כח גברא ל"ב, אלא שכותב שם תו לחזק הוכחתו ע"פ מ"ש הישועות יעקב בסי' י"ד בטעם הרמב"ם דלא בעי תליה לשמה דהיינו משום דכיון דכבר נטוה לשמה א"כ סתמא לשמה עומד, ולפי"ז תו הגדילים תעשה לך מצי קאי גם אתליה ע"ש. וכמובן שיש מקום גדול לדיון על המשמעות של פירוש זה בדברי הרמב"ם אשר ס"ל דסתמא דתליה לא בעי לשמה ואם יש בפירוש הזה בכדי להכריע משום כך כהוכחה חותכת נגד החסל"א.

וכמו"כ כותב שם המחז"א דעצם הוכחתו נגד החסל"א הוא רק לדעת הכמה פוסקים דס"ל דהא דבעינן טויה לשמה ילפינן מקרא דגדילים תעשה לך, אבל להשיטות דס"ל דסוגיות חולקות הן הך דסוכה ט' ומנחות מ"ב דלסוגיא מנחות הא דבעינן טווי' לשמה הוא משום דדמי לעיבוד דבעי לשמה ולא מקרא דגדילים תעשה לך יליף להך סברא אזי תו שפיר י"ל דדוקא לשמה בעי ולא כח גברא כיון דלא כתיב ביה תעשה ע"ש.

בר מן כל דין משמע מהחסל"א שעיקר יסודו ונימוקו הוא מהך דלא מצינו בכלי תלמודא שיהיה צריך כח גברא בטווייה חוטי הציצית, ולעיקר זה הוא שמוסיף גם הוכחות מכמה מקומות בתלמוד שמוכח מתוכן באופן חיובי דלא בעינן כח גברא, וא"כ גם בהיסתר אחת מההוכחות לא נסתר עוד ע"כ עצם היסוד.

(ו) וכמו"כ הרי מזכיר שם המחזה אברהם בשם ספר תפארת יוסף שכותב לחלק בין שחיטה ונט"י שהם עצם המצוה לבין טווי' שהוא רק הכנה למצוה, ועיינתי בגוף הספר סי' א' וראיתי שנשאל שם גם כן על הציצית שטויתו נעשית על המאשין, ומחלק בכזאת דלא דמי לשחיטה ונט"י דבעינן כח גברא דהשחיטה הוא עצם המצוה שמקיים בשחיטתו העשה דזבחת או שפיר אמרינן דקיום המצוה מוכרח להיות ע"י עשיית האדם בכח וכן בנט"י, משא"כ בציצית אטו הטווי' היא המצוה הרי הוא רק תשמישי המצוה ובגוף הציצית ליכא שום קדושה דלאחר שנעשה מצותן זורקין אותן ומצות ציצית מקיים רק בהלבשת בגד של ד' כנפות ובוה איכא עשיות האדם ורק בעי' שיהא הטווי' לשמה וכמו שכתבו הפוסקים משום חיוב מצוה למען תתחיל המצוה בקדושה וכיון דיכול לעשות לשמה ע"י פעולתו בהכלים שמסבבים ע"י המים מדוע לא יועיל ע"ש.

ולפי סברת חילוק זה הרי יורדים ממילא בכלל דברי השגותיו של המחזה אברהם שם דהרי לפי פירוש זה לא צריכים תו להוכחותיו וסברת חילוקו של החס"א שם וממילא ליכא גם לדברי ההשגה שם.

המחזה אברהם שם בעצמו כנראה הרגיש מזה ולכן הוסיף וכתב על חילוק של התפארת יוסף דאין לנו לבוא בחילוק סברות בעלמא באיסורי תורה. ולזה חוץ מה שהסברא כשלעצמה מתקבלת מאד על הדעת גם אילו יצא רק מפי בעל תפארת יוסף ועל כגון זה ניתן לומר: למ"ל קרא סברא בעלמא הוא. הנה מצינו גם דהבעל תפא"י לא יחידאה בחילוק זה, וכבר נשמע חילוק זה ביני עמודי דבי מדרשא של עוד כמה גאונים, והוא בקו' ביטול מודעא שהו"ל הגר"ש נטנזון ז"ל (הועתק בירחון המעיין שבט"ניסן תשי"ח) לענין מצת מאשין, הוא מביא שם בשם רב גדול אחד מבראד שחילק דדינא דלשמה ודינא דכח גברא הם שני ענינים נפרדים זה מזה, לא ראי זה כראי זה, כח גברא לא בעינן רק בנט"י ומשום שכתוב והזה הטהור על הטמא, וכן בשחיטה דכתיב וזבחת ואכלת מה שאתה זוכה אתה אוכל, בשני דברים אלו לא בעינן לשמה רק כח גברא, אבל מעולם לא שמענו בעשיית מצות דבעי כח גברא, ומאין למדו זה, ולפי דבריהם א"כ לדעת הפוסקים דבעי שימור לשם מצה משעת קצירה איך יצויר טחינה לשמה הלא הטחינה לא נעשית בידי אדם רק בריחים ע"פ כח המים וכו', אכן באמת בדבר דבעי לשמה לא בעינן כלל מעשה אדם מתחילתו ועד סופו והעיקר הוא המחשבה לשמה ולדעת קצת פוסקים צריך דיבור אבל המעשה סגי אם יעשה קצת בתחילה או בסוף לשמה וכ' ומאשין בודאי עוד עדיפה מחש"ו ועכו"ם וכו' אבל המאשין יד הבעלים הוא ולית לה מחשבה ומהני מחשבת הבעלים לשמה וכו' עיי"ש. וכן העלו שם בכזאת גם הגאון רבי בנימין וולף ראב"ד לבוב וכן גם הגאון אברהם יענר ראב"ד קראקא, והלה האחרון מוסיף לכתוב דפליאה דעת מאתנו איך מצאנו שכח כחו פסול במצות וכי דינא כמו נט"י שצריכים בהם כח גברא וכו', וכן כי גם זה ברור שהכוונה של האדם המתחיל בעשיה סגי אף דאח"כ נגמר העשייה ממילא ע"י כלים של אבנים, ע"ש.

הרי לנו עוד שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ובכזאת של הבעל תפא"י דכח גברא לא בעינן רק בנט"י ושחיטה, וכי הך דינא דלשמה ודינא של כח גברא שני ענינים נפרדים זה מזה. ועוד זאת שמשום הלשמה מספיק מה שבתחלת המעשה אומר הישראל שיהיה לשמה ותו הכל סתמא לשמה קאי, ומכ"ש כשנמשך ונגמר לא ע"י חש"ו או עכו"ם דאית להו מחשבה מדידהו כי אם ע"י המאשין דלית ליה מחשבה ונחשב אפוא כיד בעלים.

וכפי הנראה דבכאלה היו גם יסודי ההיתר של הגר"ש נטנזון ז"ל בהתירו גם ציצית הנטוים במאשין, כנזכר בשו"ת דברי חיים שם דהגאונים בעלי מפרשי

הים הצטרפו להיתר ציצית הנעשים במאשין. הדברי חיים מזכיר שם שהגאון הגדול הדפוס קונטרס על כך. אבל אין לפנינו הקונטרס בכדי לעיין בו ובנימוקיו. (ז) עוד ראיתי בתפא"י שמוסיף לומר דאדרבה אם היה יכול להיות הטווי' נגמר ממילא ע"י הסבוב הראשון שבא ע"י אדם או ממילא אדרבא הוא סגי במה שיאמר הישראל בשעה שפוטר המים וגורם הסבוב הראשון שיהא לשם מצות ציצית, והיה מועיל גם ע"י נכרי וישראל עומד על גביו לשטת הרא"ש דהרי קושית הנוב"י מהדו"ת ביו"ד סי' קע"ה על הבי' שלמד בדעת הרא"ש בתפילין דמכשיר בעיבוד נכרי וישראל עומד על גביו דהבי נמי מכשיר בטווי' הציצית ותמה דאין הנדון דומה דבטווי' אין התחלת הטווי' כוללת כל הטווי' וכל הטווי' צריכה להיות לשמה אבל בעיבוד התחלת העיבוד ממשיך אחריו כל העיבוד ע"ש, והיינו כוונתו דבעיבוד רק צריך לעשי' זו שיתן העורות לתוך הסיד ואז ממילא נעשה העיבוד ע"י פעולת הסיד מעצמו וכו', משא"כ בטווי' דעד סוף צריך להיות מעשה אדם וכו', דא"כ נחזי במאשין ממנ"פ אם היה אפשר שע"י סבוב הראשון היה נגמר ממילא כל הטווי' ע"י כח סבוב המים שנעשה הפעולה מעצמו א"כ סגי בודאי ההתחלה במה שיאמר בשעה שפוטר המים וגורם ע"י כח סבוב הראשון שעושה זאת לשם מצות ציצית ואף שנעשה אח"כ ממילא דהרי עיקר הלמוד לשמה הוא רק מכח היקש דתפילין והרי גם בעיבוד בתפילין עושה רק העיבוד לשמה בהתחלה בשעה שנתן העורות לתוך הסיד ואחרי זה נעשה העיבוד ממילא ע"י פעולת הסיד ולא ע"י כח האדם ואטו עדיף פעולת הסיד מפעולת סבוב הגלגל ע"י המים וכו', ואם ע"י סבוב הראשון לא יכול לגמור הטווי' ממילא כ"א צריך להיות פעולת אדם עד גמר הטווי' א"כ שוב נעשה הכל ע"י פעולת אדם ע"ש.

וזהו בעצם מה שהגרצ"פ שליט"א כותב בדבריו לומר דיש לומר דעד כאן לא קאמר הנוב"י דבטווי' לא נאמר סיפא בתר רישא גריר אלא בסתם טווי' שהוא ביד דכל טווי' היא פעולה בפני עצמה ע"ז אומר הנוב"י דטווי' דמיא לכתובת הגט דלא נאמר סיפא בתר רישא גריר דאע"ג דמתחיל בלשמה מכל מקום כל טווי' שאח"כ שהיא פעולה בפני עצמה לא מועיל מה שבבראשית היה לשמה ובתר השתא אזלינן דעכשיו שוב אינו לשמה, משא"כ בדאשקיל בדקא דמיא על מכוונת טווי' והמים מסבבין התנועה של המכונה שם ג"כ אין כאן אלא פעולה הראשונה בלבד והשאר נעשין מאיליהן שפיר י"ל דיתכן דגם הנוב"י יודה בזה דזה דומה למניח עורות בסיד דעצם עבודת העור נעבדת אח"כ ממילא ואזלינן בתר התחלתו וחשיב לשמה כל מה שנעבד אח"כ, והכי נמי בטווי' של מכוונת חשמל כל מה שנעשה אח"כ מסתמה לשמה דנגרר בתר רישא שהיה בכח ראשון לשמה. אולם לפענ"ד אחרי בקשת המחילה נראה לי דאי אפשר לומר כן בדעת הנוב"י, דהרואה בגוף דברי הנוב"י יראה דאין כוונת חילוקו מפני דבעיבוד צריך

רק לעשייה זו בידי אדם שיתן העורות בתוך הסיד ואז ממילא נעשית העיבוד ע"י פעולת הסיד מעצמה. אלא דעיקר כוונת חילוקו של הנוב"י הוא משום דבעיבוד נעשה מיד התחלת פעולת העיבוד על כל הגוש המציאותי של העור בכל הקיפו וממנו תוצאות להמשכת העיבוד ולכן שפיר מועיל בעיבוד נכרי וישראל עומד על גביו, אבל משא"כ בטווי' שאינה מקיפה בבת אחת כל החומר העומד להטוות, וכל פעולה ופעולה של טווי' מכילה חומר חלקי נפרד של חוטי הטווי' ואין לה כל מגע לשאר חלקי החוטים העומדים להטוות עם המשכת הפעולה, ומשום כך צריכין שכל הטווי' בכל המשכה יהיה לשמה ולכן לא יוכל להועיל בטווי' נכרי וישראל עומד על גביו בהיות שאי אפשר שיעמוד על גביו בכל משך תנועת ועשית הגוי את הטווי' ולומר לו שיעשה לשמה, וזהו שכותב הנוב"י שם "לדעתי אין הנידון דומה דבטווי' אין הטווי' כוללת את כל הטווי' וכל הטווי' כולה צריכה לשמה אבל עיבוד התחלת העיבוד ממשיך אחריו כל העיבוד והטווי' דומה לכתיבת הגט דלא מהני גם להרא"ש אפילו אמר לי' ישראל לכתוב לשמה כיון שכל התורף צריך עשייה לשמה וכמו כן ממש הוא טווי' הציצית" והיינו דר"ל דשאני עיבוד דהתחלת העיבוד כולל כל העיבוד בגלל שהתחלה נעשית כבר בכל העור, משא"כ בטווי' שאין ההתחלה כוללת כל הטווי', אלא בפני עצמה היא כחומר נפרד ואין כל קשר והתחלה לפעולת טווי' שתבוא אחריה בטווי' וחוטים אחרים, לכן הוי זה דומיא דגט דכל אות ואות היא כתיבה חדשה באין כל תוצאה מכתיבת האות הקודמת. ולפי"ז מה יושעינו מה שבמאשין נעשית פעולת המשכת הטווי' ממילא אבל סוף כל סוף הרי כל פעולה ופעולה של הטווי' מכילה חומר חלקי נפרד מחוטי הטווי' ופעולת הטווי' של חלק זה אין לה כל קשר ומגע לפעולה ההמשכית שתבוא לאחר מיכן, וא"כ לדעת הנוב"י צריך שיהיה מחשבת לשמה חדש בכל פעולה ופעולה מפעולת הטווי' שבאה ומתחדשת לאחר פעולה הראשונה ולא קובע כלל מה שפעולת ההמשכה נעשית ובאה מאליה עקב הסידור האוטומטי שבמאשין מכיון שסוף סוף הרי ישנה פעולה מחודשת בחומר חדש מה שהפעולה הקודמת לא הכילה אותו וכנ"ל.

ועיין בשו"ת שיבת ציון סי' א' דנראה בעליל שגם הוא ביאר כן כוונת הגאון הנוב"י אביו דכותב שם לחלק אליבא דהנוב"י בין טווי' לתלי' דכתלי' בבגד הלא אפשר לישראל לומר לכותי בשעה שמכניס הציצית לתוך כנפי הבגד שיכוון לעשות לשמה וזה היה כשר לדעת הרא"ש, דתלי' דבגד דומה לעיבוד העורות בתפילין שמעשה אחד הוא וכו' ע"ש, והרי בתלי' בבגד על ידי הכנסת הציצית לתוך כנפי הבגד בודאי לא נגמר עי"ז פעולת מעשה האדם ולא יגמר פעולת התלי' מאליה ע"י ההכנסה ואיך יועיל הכוונה שעם ההכנסה, ובמה דומה זה לעיבוד שנגמר אח"כ מאליה? אע"כ כנ"ל שהעיקר הוא במה שפעולת ההתחלה

מתפשטת על כל חומר העשי, ולכן דומה לזה גם תלי' שפעולת ההכנסה נעשית בכל חוטי הציצית זו"פ.

(ח) אלא שלעצם דברי הנוב"י בהשגתו על השו"ע כבר נאמרו בזה כמה תירוצים להעמיד דברי השו"ע על מקומו.

אזכיר בזה מה שכותב שו"ת מהר"ם אש האו"ח סי' א' ע"פ מה שמבאר שם שבעל התרומה והתוס' סוברים דנכרי לעולם סתמא עביד ורק אם ישראל יסייעו במקצת שוב סתמא לשמה קאי ובוזה לא מצינו שהרא"ש חולק, ואחרי שאין הטעם בעיבוד משום דברגע נעשה כמ"ש הרא"ש ואין צריך סיוע רק כמ"ש התרומה משום דמסייע ישראל ולדברי הגאון בעל ביאור מרדכי בכל דהו נעשה לשמה, ולפענ"ד משום שאח"כ סתמא לשמה קאי, ומעתה גם בטוהית הציצית אע"ג דאין מעשה טוהיתן ברגע מ"מ אם ישראל מסייעו מותר, והנוב"י אפשר דגם הוא יודה לזה ולא ערער רק על מה שכתב הבי' דתליא בפלוגתא דהרא"ש והרמב"ם, אבל המנהג שכ' הרמ"א יתכן גם לדעתו ע"ש. (עיין גם בשו"ע הגרש"ז ובקו"א ומה שמאריך בדבריו בשו"ת אור לי סי' נ"ה וכן מ"ש בשו"ת אור לי שם להלן בדבריו בסי' פ' עיי"ש ואכמ"ל).

יוצא לנו מדברי בעל האמרי אש דכל שהישראל מסייע בתחילתו במקצת שוב סתמא לשמה קאי אפי' כשנכרי ממשיך בעבודת הטוה' ומינה דמכ"ש דיועיל בכה"ג כשהישראל הפותח במקצת במלאכת העשייה ע"י פתיחתו בסיבוב הגלגל של המכוונה והמלאכה נמשכת מזה ונעשית מאליה ע"י המכוונה ובודאי אמרינן בכה"ג דתו סתמא לשמה קאי משום דאם אמרינן כן בנכרי דאית ליה מחשבה מדידיה מכש"כ דאמרינן כן גבי מכוונה דלית לה מחשבה וכנ"ל בדברינו ועיי"ש ג"כ בחזו"א בסי' ו' עיי"ש.

(ט) ובהזכירנו דברי האמרי אש אני בא למה שציין כתר"ה במכתבו שגם האמרי אש בסי' הנ"ל שהזכרנו אוסר טוה' במלאכת המאשין, ולפענ"ד נראה דהמעין בגוף דברי האמרי אש שם נוכח לדעת דלא פסיקא ליה הא מילתא לפסול ציצית-מאשין מכח טעמא דבעינא כח גברא, דכותב זו"ל: גם מה שנתעורר על מה שנטוה על המאשין אשר יסובבו ע"י מים דאפי' בישראל יש לעיין כמו בשחיטה דפסול מסבוב שני ואילך דלאו מעשה אדם מקרי והוא הדין בציצית, יפה כ', ואף אם נאמר דלא משום חסרון מעשה נפסל מכ"מ אחרי אשר למדנו דמסיבוב ואילך פסק כח המעכב וא"כ בנטוה שמכאן ואילך אינו לשמה ואם סתמא לאו לשמה קיימי ראוי לפסול ובוזה אין הזמן מסכים, ועכ"פ בנידון זה כיון דלדעת הרמב"ם ואין ונימוקי יוסף וכן דעת הרמב"ן במלחמות בפ"ק דסוכה דמוכח בתחילת דבריו שם דלא מהני בנכרי וישראל ע"ג וכו', עכ"ל. הרי חזונו דהאמרי אש רפויי רפיא בידיה הך סברא לפסול משום טעמא דבעינן כח גברא ומוסיף לכתוב, ואף אם נאמר

דלא משום חסרון מעשה נפסל" והיינו משום דנאמר דלא בעינן בזה כח גברא כלל "מ"מ וכו' בנטוה שמכאן ואילך אינה לשמה" ור"ל דנפסל מיהא משום חסרון לשמה, וגם להך סברא "דאם סתמא לא לשמה קיימא ראוי לפסול" כפי הנראה ג"כ לא קבע הבעל אמרי אש מסמרות בזה כדנראה מסיום לשונו שכותב "ובזה אין הזמן מסכים ועכ"פ בנידון זה וכו' דלא מהני בנכרי וישראל ע"ג", והיינו דר"ל דגם לזה אין הזמן מסכים להחליט על כך לפסול משום זה דחסרון לשמה ולכן סיומא דדבריו הוא דהעיקר מה שנטוה לפסול הוא משום דבנידונו הנידון הוא משום דנעשים במאשין ע"י עכו"ם שלהרבה פוסקים לא מהני זה אפילו כשישראל ע"ג, עיי"ש.

ויוצא לנו אי"כ דכשנעשים ע"י ישראל כבנידונינו י"ל דגם האמרי אש לא היה פוסל ציציות אלה הנעשים על ידי מכונה.

(י) ובכלל יש להעיר על עצם ספיקו זה של האמרי אש מטעם חסרון לשמה ממה שהוא בעצמו כתב לפני זה (והועתקו דבריו לעיל בדברינו) בישוב קושית הנובי דבישראל מסייע קצת להנכרי שוב סתמא לשמה קאי, ואם ככה בעכו"ם שיש לו מהשבה משלו כ"ש לגבי מכונה אילמת דודאי י"ל דשוב הכל סתמא לשמה קאי.

והכי ראיתי גם בתשו' מחזה אברהם שם בסי' ג' שכותב דלדעת האמרי אש שכותב לתרץ דברי השו"ע מקושית הנובי דלכך מהני ע"ג גם בטויה לפמ"ש הרמ"א דנוהגין שיסייע הישראל מעט וכיון שהתחיל ישראל במקצת לשמה שוב אמרינן שסתמה לשמה קאי והיכי דסתמה לשמה קאי כשר אף בעכו"ם, וכ"כ בתשו' גור א"י סי' קט"ו ועיין במעין החכמה על תרי"ג מצות בסוף הספר ועיין עוד בגה"ק שעל הדע"ק על סת"ם כלל ג' שהביא כן גם בהח"ס אה"ע ח"ב סי' י"ט שכתב באומר טוי ציצית לטלית נעשה שוב סתמה לשמה קאי, ולפי"ז יש להצדיק דברי החסל"א כיון דהישראלים עושים קצת לשמה שוב מהני כל הטוי' אף מה שנעשה ממילא משום דסתמה לשמה קאי, עכ"ד המחז"א.

הרי דגם המחז"א למד מדברי האמרי אש הנ"ל בישובו לקושית הנו"ב דה"ה דמהני לפי"ז נמי מה שכל הטויה נעשה אח"כ ממילא ע"י מאשין מכיון דסתמא לשמה קאי, וכאמור יש עוד ללמוד זה מק"ו. ולכן תימא איפוא על הגאון בעל האמרי אש שנראה לכאורה כסותר א"ע בזה באותה תשובה עצמה.

והכי ראיתי בס' יד יוסף על הל' שבת בסי' שכ"ח סק"ג בתשובה שהשיב לאותו הרב השואל שבשו"ת אמרי אש הנ"ל בקשר לפלוגתת המ"א ואבן העזר בנוגע להעמדת עלוקה בשבת שכותב לו בתוך דבריו וז"ל: ובדין שכ' רומכ"ת דכל מצוה דבעי עשיה לשמה כיון דבעי כוונה מיוחדת בעי עשי' דידהו עשי' ממש ולא על ידי גרמא וכח כחו ורוצה לדמות לשחיטה וכו' דמיתי מסברא דנפשאי

דכח ראשון הוא ביד"א שוב חשוב הכל ככה אדם וכו' וע"ע בע"ז ד"ס. ויוד קכ"ח כמה דינים בענין כח כחו וגם במנחות ז. בהא דהחזירו לביסא וכו' ומניד ליה ונפל ממילא דנעשה כמו שהחזירו הקוף עכ"ל. הרי שהמהרש"ם לא דחה בקש גם הך סברא של קצת הרבנים שהתירו מטעם דכיון דתחילת סיבוב הגלגל הוא בכח אדם ותו חשוב הכל ככה אדם.

וכן ראיתי בשו"ת תפארת אדם חאו"ח סי"ב דמדי דברו בהך דינא דציצית הנטוה ע"י מאשין מציין וכותב „ובמהרש"ם ח"ב סט"ז עיי"ש, וכ' דאם באים כח הראשון ע"י ישראל ואח"כ ע"י עכו"ם כ' פלוגתא בזה ומצדד להקל" ע"ש, נראה דביאר צורת נוסחת הרצאת דברי המהרש"ם בזה כדעתו לצדד להקל בזה. אלא דיש לעיין ממ"ש המהרש"ם בזה בח"ד סי' קכ"ט עיי"ש, ואכמ"ל.

כן אציין לדברי שו"ת המהרש"ם ח"ד סס"ג שכותב ליישב קושיית הנובי על השו"ע ומציין לעיין בשו"ת גא"י חאו"ח סקט"ז (שציינו גם בדע"ת הנז') שיישב דברי הב"י וכו', ומסיים בהדיא דלכן לדינא יש מקום להקל בטו"י עיי"ש, (ועיי"ש מ"ש בדברי השו"ע הגרש"ז בזה שדיבר גם בשו"ת אור לי שציננתיו לעיל) ועיין שם גם בסי' קכ"ט במ"ש ג"כ בתוך דבריו מהך סברא דאמרינן דכל הנעשה ע"ד הראשונה נעשה ובכה"ג לכו"ע סתמה לשמה קאי.

יב) ועיין שם בספר תפארת אדם הנ"ל מ"ש ג"כ להסיר השגת הנו"ב על השו"ע בכמה גוונא ע"ש. ולעצם השאלה מצדד שם התפ"א לכאן ולכאן ונוטה יותר לאיסור, והעתיק מהמהר"ם אש בסתמא דסובר דאין להכשירם, וכאמור אין הדבר כ"כ פשוט בדבריו, ושם בתפארת אדם בסי' ג' מדי דברו על עשיית תפילין ע"י מכונה חוזר שוב להביא צדדי ההיתר והאיסור ושם לא נראה כבר כנוטה יותר לאיסור ואדרבא מסיים וכותב: והנה אם העוסקים במלאכה הם יראים וחרדים יש להתיר שיאמר בכל פעם לשם מצות תפילין כי כאן הכל הולך ע"י מכונה ורק הגברא דוחק כמו מסגר קנעפיל ואח"ז סוגר המכונה וכח הראשון שע"י ישראל שדוחק את הקנעפיל ועי"ז סובב את המכונה ויש להכשיר בשעת הדחק באם א"א בענין אחר אבל מ"מ בעל נפש יחוש לעצמו ולקנות תפילין הנעשין ע"י ישראל עצמו לשמה ורק מ"מ בא"א בענין אחר אין לפסול אותם ע"ש, ולפי"ז ה"ה דיש להכשיר בכזאת גם בציצית, ועכ"פ כפי שהתברר לפנינו הרי לא מפיו של הבעל תפארת אדם בלבד אנו חיים אלא מצאנו להרבה מגדולי הפוסקים שהדבר יצא מבית מדרשם בפשיטות להיתרא.

אציין גם לשו"ת ברית אברהם חאו"ח סי' ה' וספר תשובה מאהבה על או"ח שכותבים נמי להסיר השגת הנו"ב על השו"ע עיי"ש.

יג) אזכיר גם מה שראיתי בספר שו"ת ארץ צבי סי' ה' שמאריך בסברות בצידוד הכשרת ציצית שעושים על מכונה חשמלית מזכיר גם מזה דלא מצינו

דבעי מעשה בטוויית הציצית. וכן גם הסברא דמה שמחשב בתחילה חשיב כאילו חישוב לשמה בכל משך המעשה, ודן גם לומר דבמידי דבעי לשמה הוי כמלאכת מחשבת ומחשבה משוה לגרמא מעשה עיי"ש. באריכות גדולה, בסברות מחודשות ואכמ"ל.

כמו"כ ראיתי קעת גם בספר שו"ת דברי חיים (וואלטשיץ) סי' ב' שנשאל ג"כ ע"ד ציצית שטוו ע"י מכונה של מים או ע"י מכונה של אש (אדים) והשיב דודאי מהני מה שיאמר בעת פתיחת המכונה שיצאו המים או האדים שעושה זה לשם ציצית דמאי נפ"מ בין הטויה שעושה ע"י כלי זה או כלי זה או למכונה הכל נקרא על שם האדם וכ"ז שהמכונה תלך ע"י מעשה פתיחתו להמכונה ודאי מהני מה שאמר בתחילה שעושה לשם ציצית וכו' ואין לחלק בזה בין כח ראשון לכח שני כמו בגמ' סנהדרין ע"ז חולין ט"ז דדוקא התם דגרמא פטור וכו' וכן בשחיטה דבעינן כח גברא וכו' ולכן בכח שני לא מהני דזה לא נקרא כחו וכו' אבל בטויה ועיבוד דלא בא הלכתא היאך לעשות הטויה והעיבוד רק דההלכתא בא דצריך לשמה התם לא שאני לן בין שהאדם עצמו עושה הטויה והעיבוד או שכח אחר מעורב ואף שנעשה ע"י כח שני כל היכא שהאדם מכויץ לשמה שפיר מהני עיי"ש ביתר אריכות.

סיכום

מכל הלין שנתברר אין כל מקום להרעיש עולמות על הנוהגים היתר בציצית מכונה אחרי שמצאנו לכמה וכמה מגדולי הדורות בדור הקודם ודור זה שהתירו הדבר, כי יש להם כר נרחב לסמוך עליו, וסברות מועילות אשר יתנו עדיהן ויצדקו. מובן שצריכין השגחה לפקח שיאמרו בשעה שנותנים החוטים להמכונה וכן עם פתיחת הכפתור שעושים הכל לשם מצות ציצית, ומשום הידור מצוה יחזרו על כך בכל כמה זמן באופן שהכל מתחילת העשיה עד סופה יעשה לשם מצות ציצית ושלום על ישראל ועל רבנן.